

ÇOK PARTİLİ DÖNEMDE YAPILMIŞ OLAN MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİNDEKİ YENİLENME ORANLARI

Erol Tuncer – Deniz Tanrısever

Millet Meclisi üyelerinin bir kısmı, bir sonraki seçimlerde ya aday listelerine giremezler ya da listelerde yer aldıkları halde seçilemeyebilirler. O nedenle bir dönemde seçilerek Meclis'e girmiş olan milletvekillerinin bir bölümü, bir önceki dönemde de milletvekili olarak Mecliste yer almış olan üyelere; diğer bölümü ise bir önceki dönemde Meclis'te yer almamış olan yeni milletvekillerinden oluşmaktadır. Yeni milletvekillerinin toplam milletvekili sayısına oranı, TBMM'nin o seçimdeki yenilenme oranını vermektedir.

Kurum Kültürünün Yaşatılması

Kurumları gelenekleri ayakta tutar. Gelenekler de kadro sürekliliği ile yaşatılır. Meclislerdeki değişimin bu açıdan iki yönlü yararı vardır. Gerçekten ölçülü bir değişim:

- Yeni kadroların siyasal yaşama girmesine kapı açar.
- Mevcut kadroların varlığı, kurum hafızasının korunmasını, kurum kültürünün yaşatılmasını sağlar.

Sağlıklı bir siyasal yaşam için her ikisi de aynı derecede gereklidir.

Millet Meclislerindeki Milletvekili Sayıları

- Milletvekili sayıları, 1961 seçimlerine kadar 40.000 kişiye 1 milletvekili olarak hesaplanmaktaydı. O nedenle o dönemde yapılan seçimlerdeki milletvekili sayıları, nüfus artışlarına paralel olarak sürekli yükseliş göstermiştir.
- 1961 seçimlerinden itibaren Meclis'teki milletvekili sayıları sabit tutulmuş, ancak bu sabit sayı da zaman içerisinde değişiklikler göstermiştir: 1961 – 1977 seçimleri arasında 450 olarak belirlenmiş olan milletvekili sayısı, 1983 seçiminde 400 iken 1987 ve 1991 seçimlerinde 450'ye, 1995-2015 arasında yapılan seçimlerde 550'ye ve 2018 seçiminde de 600'e çıkmıştır.

Aşağıdaki tabloda, çok partili dönemde yapılmış olan 19 Milletvekili genel seçiminde Meclislerdeki milletvekili sayıları ve seçim sonucunda oluşan Meclislerin yenilenme oranları sıralanmıştır.

TBMM'nin 1943 – 2018 Seçimlerinde Çıkarılan Milletvekili Sayıları ve Meclislerin Yenilenme Oranları			
Seçim Yılı	TBMM'deki Mv. Sayısı	Bir Önceki Dönemde Mv. Olmayan Sayısı	Yenilenme Oranı (%)
1943	493 Mv.	-	-
1946	499 Mv.	220	44,1
1950	474 Mv.	400	84,4
1954	537 Mv.	297	55,3
1957	602 Mv.	368	61,1
1961	450 Mv.	409	90,9
1965	450 Mv.	254	56,4
1969	450 Mv.	217	48,2
1973	450 Mv.	289	64,2
1977	450 Mv.	272	60,4
1983	400 Mv.	399	99,8
1987	450 Mv.	318	70,7
1991	450 Mv.	320	71,1
1995	550 Mv.	357	64,9
1999	550 Mv.	310	56,4
2002	550 Mv.	490	89,1
2007	550 Mv.	324	58,9
2011	550 Mv.	345	62,7
Haziran 2015	550 Mv.	359	65,3
Kasım 2015	550 Mv.	145	26,4
2018	600 Mv.	341	56,8

Kaynak: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı' (TESAV) da yapılan çalışmanın sonuçları.

Tablodan çıkan sonuçlar şöyle özetlenebilir:

1. 14 seçimde Millet Meclislerinin yenilenme oranları % 48,2 ile % 71,1 arasında yer almaktadır.
2. 1946, 1950, 1961, 2002 ve Kasım 2015 seçimlerindeki yenilenme oranları yukarıdaki aralığın dışında kalmaktadır.

Yenilenme Oranları Dikkat Çeken Dönemler

1946 Seçimleri (% 44,1 Oranında Yenilenme)

21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan seçimlerde Meclis'teki 499 milletvekilinin 220'si yeni milletvekillerinden oluşmuş, böylece Meclis % 44,1 oranında yenilenmiştir.

Türkiye'de çok partili hayata geçiş ile yapılan ilk çok partili milletvekili seçiminin tarihi 21 Temmuz 1946'dır. Seçim sonucunda yalnızca 2 siyasi parti Meclis'e girmiştir. Bunlardan birisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), diğeri ise seçimden yalnızca 6,5 ay önce, 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmuş olan Demokrat Parti (DP)'dir. CHP 397, Meclis'te ilk kez temsil edilecek olan DP 65, Bağımsızlar ise 7 milletvekili çıkarmışlardır. DP'li milletvekillerinin bir kısmı da bir önceki dönemde CHP milletvekili olarak Meclis'te bulunmuşlardı.

Demokrat Parti'nin yüksek bir sayıyla Meclise girememiş olması ve DP milletvekillerinin bir kısmının eski CHP'lilerden oluşması sonucunda çok partili dönemin ilk seçimlerindeki yenilenme oranı % 44'1 gibi düşük bir düzeyde gerçekleşmiştir.

1950 Seçimleri (% 84,4 Oranında Yenilenme)

1950 seçiminde, bir önceki dönemde Meclis'te bulunmayan 400 yeni milletvekili Meclis'e girmiştir. Bu, % 84,4 oranında yüksek bir yenilenme anlamına gelmektedir.

14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçimde uygulanmış olan Liste Usulü Çoğunluk sisteminde, bir seçim çevresinde (ilde) en yüksek oyu alan siyasi parti, milletvekillerinin tümünü kazanmaktaydı.

Ülke düzeyinde % 55,2 oy oranı açık farkla önde giden Demokrat Parti, 63 ilin 52'sinde birinci sırayı almış; Meclis'teki 487 milletvekilinin 416'sını kazanarak % 85,4 düzeyinde bir temsil oranına ulaşmıştır.

Ülke düzeyinde % 39,6 oranında oy aldığı halde ancak 10 ilde birinci sırayı alabilen Cumhuriyet Halk Partisi ise kazandığı 69 milletvekili ile Meclis'te % 14,2'lik bir temsil oranına sahip olabilmıştır. 1948 yılında kurularak ilk kez seçime giren Millet Partisi % 4,6 oy oranıyla 1 milletvekili, Bağımsızlar da % 0,6 oy oranıyla 1 milletvekili çıkarmışlardı.

1950 genel seçimleri, % 84,4'lük oranla ile yüksek düzeyde yenilenmeye yol açmış bir seçimdir. 1950 seçimlerinde Meclis'te yaşanan bu yüksek oranlı yenilenmenin nedeni, seçim sisteminin yarattığı adaletsizlikte aranmalıdır. Bu adaletsizlik, bir dönem önceki Meclis'te var olan CHP ağırlığı, bu kez dengeyi tamamen DP lehine değişmesi sonucunu doğurmuştur.

1961 Seçimleri (% 90,9 Oranında Yenilenme)

27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasındaki ilk seçimler 15 Ekim 1961 tarihinde yapılmıştır. Bu seçimler sonucunda, bir önceki dönemde Meclis'te bulunmayan 409 milletvekili Meclis'e girmiştir. Bu sayı 450 kişilik Meclis'te % 90,9'lık bir yenilenme oranı anlamına gelmektedir ve çok partili dönemdeki ikinci büyük oran olarak dikkat çekmektedir.

1957 seçimlerinde 424 milletvekili çıkarmış olan Demokrat Parti, 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrasında, 29 Eylül 1960 tarihinde mahkeme kararıyla kapatılmış; seçimler öncesinde DP tabanına yönelen 2 yeni parti kurulmuştur, bunlar Adalet Partisi (AP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP)'dir. DP seçmeni bu iki partiye yönelmiş, ancak DP milletvekillerinin büyük çoğunluğu Yüksek Adalet Divanı'nda yargılanmakta olduğu için seçimlere katılamamıştır.

Askeri yönetim sonrası yapılan ilk seçimdeki % 90,8'lik yüksek bir yenilenme oranı, bir önceki dönemde Meclis'te ağırlıkta olan DP milletvekillerinin seçime katılamamalarının doğurduğu bir sonuçtur.

1983 Seçimleri Dönemi (% 99,8 Oranında Yenilenme)

6 Kasım 1983 tarihinde yapılan seçimlerde Meclis'teki 400 milletvekilinin 399'u yeni milletvekilinden oluşmuştur. Bu da Meclis'in % 99,75 oranında yenilenmiş olması anlamına gelmektedir. Bu, çok partili dönemde görülen en yüksek yenilenme oranıdır. Bunun nedeni 1983 seçimleri öncesinde ardı ardına gündeme gelen kısıtlamalardır:

- 12 Eylül 1980'de yapılan askeri müdahale ile Parlamento ve Hükümet feshedilmiş ve 1983 seçimlerine kadar sürecek olan askeri yönetim dönemi başlamıştır.
- 16 Ekim 1981'de mevcut bütün siyasi partiler kapatılmış, yeni partilerin kurulmasına ancak Mayıs 1983'ten itibaren izin verilmiştir. O dönemde kurulan partilerden yalnızca 3'ü 6 Kasım 1983 tarihine yapılan genel seçimlere katılma iznini alabilmiştir: Milliyetçi Demokrasi Partisi, Anavatan Partisi ve Halkçı Parti.
- 1 Ocak 1980 tarihinde ve daha sonra parti yöneticisi konumunda olanlar, 1982 Anayasası'nın Geçici 4'üncü maddesi gereğince, 10 yıl süreyle partiler tarafından aday gösterilemeyecekler ya da bağımsız olarak aday olamayacaklardı. Parti yöneticisi olmayan Parlamento üyeleri ise 5 yıl süreyle siyasi parti kuramayacaklar, kurulacak partilerin merkez yönetim kurullarında görev alamayacaklardı.
- 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun Geçici 3. maddesi gereğince yapılacak ilk milletvekili seçimlerinde siyasi partilerce belirlenen adaylar, Milli Güvenlik Konseyi'nce incelenecek ve uygun görülmeyenler veto edilecek, yerlerine yeni adayların gösterilmesi istenecektir. Yeni adayların da veto edilmeleri ihtimalini önlemek üzere bu adaylar Milli Güvenlik Konseyi'ne danışılarak belirlenecektir.

Bu koşullarda bir önceki dönemde Meclis'te bulunmuş olan milletvekillerinden yalnızca bir kişi yeni dönemde milletvekili olarak seçilebilmiştir. Siyasi tarihimizdeki en yüksek oranlı değişimin nedeni budur.

1983-1987 döneminde siyasi partilerin tümünün kapatılmış olması kurum hafızalarının silinmelerine yol açmış, Millet Meclisi üyelerinin hemen tamamıyla yenilenmiş olması da siyasi gelenekleri yok etmiştir. Günümüze kadar süren siyasi çalkantıların, Milli Güvenlik Konseyi'nin siyasi mühendislik girişiminin sonucu olduğu kuşkusuzdur.

2002 Seçimleri (% 89,1 Oranında Yenilenme)

3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerde Meclis'teki 550 milletvekilinin 490'ı yeni milletvekillerinden oluşmuş, Meclis % 89,1 oranında yenilenmiştir. Bu seçimler sırasında demokratik işleyişte herhangi bir aksama olmamasına rağmen % 89,1 gibi bir yenilenme oranının gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir.

2001 yılında başlayan ekonomik kriz tüm Türkiye'yi ciddi biçimde etkilemiş ve siyasal yaşam da bundan nasibini almıştı. 2002 yılına gelindiğinde koalisyonun ikinci büyük partisi Milliyetçi Hareket Partisi'nin çıkışı üzerine ile erken seçim kararı alınmıştır. O dönemde, Fazilet Partisi tarafından temsil edilmekte olan milli görüş hareketinden kopan ve yeni bir söylemle ortaya çıkanların 14 Ağustos 2001 yılında kurmuş oldukları Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) de 2002 seçimlerine katılmıştır.

Bu ortamda gidilen seçimlerde yalnızca 2 parti % 10'luk ülke barajını geçerek Meclis'e girmeyi başarmıştır. Bu partiler AK Parti ve CHP olmuştur. Hükümet ortağı partiler; Anavatan Partisi (ANAP), Demokratik Sol Parti (DSP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) başta olmak üzere seçime katılan diğer partiler ülke barajını aşamayarak Meclis dışında kalmıştır.

2002 seçiminin sonucunda AK Parti % 34,3, CHP ise % 19,4 oranında oy almıştır. AK Parti 363 milletvekili ile Meclis'e girmeyi başarmış; bir dönem önce Meclis dışında kalmış bir parti olan CHP ise bu kez 178 milletvekili ile Meclis'e girmiştir.

Yeni kurulmuş bir parti olan AK Parti'nin 66,0 oranında, bir dönem önce Meclis'te bulunmayan CHP'nin % 32,4 oranında Meclis'te temsil edilmeleri, 2002 seçimindeki yüksek yenilenme oranını açıklamaktadır.

Kasım 2015 Seçimleri (% 26,4 Oranında Yenilenme)

1 Kasım 2015 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimleri Cumhuriyet tarihinin en düşük yenilenme oranına sahip seçimleri olarak saptanmıştır. Bu seçimde Meclis % 26,4 oranında yenilenmiş; 550 kişilik Meclis'e 145 yeni milletvekili katılmıştır.

7 Haziran 2015 seçimleri sonucunda hükümet kurulamaması üzerine yeniden seçime gidilmiş, iki seçim arasındaki 5 ay 23 günlük sürenin kısalığı nedeniyle partilerin adayları üzerinde çok kapsamlı değişiklikler yapılmamış olması, bu seçimlerdeki yenilenme oranının düşüklüğünü açıklamaktadır.

SONUÇ

Görüldüğü gibi yenilenme oranları dikkat çeken dönemler, siyasal yaşamdaki olağan dışı dalgalanmaları yansıtmaktadır.